

*Нуралиева Н.М., Кубатбекова А.К. Нуралиева Н.М. –
э.и.к., проф.м.а., С. Нааматов атындагы НМУ
Кубатбекова А.К. – магистрант, С. Нааматов атындагы НМУ*

ИШКАНАНЫ КАРЖЫЛОО БУЛАКТАРЫНЫН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА БАШКАРУУ ВИДЫ ИСТОЧНИКОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ БИЗНЕСА И УПРАВЛЕНИЯ ИМИ

FUNDING SOURCES OF THE ENTERPRISE TYPES AND MANAGEMENT

***Аннотация.** Бул макалада талкууланган актуалдуу маселе - оптималдуу каржылоо булактарын тандоо жана башкаруу. Азыр дээрлик бардык биздин ишканалар, тигил же бул жол менен, өздүк каражаттардын жетишсиздиги көйгөйүнө дуушар болушат, аларды пайдалануу андан ары өнүктүрүүгө жардам берет. Ар бир ишкананы каржылоо булактарын башкаруу өз убагында камсыз кылуудан келип чыгат аз чыгым менен финансылык ресурстарга ишкананын операциялык жана инвестициялык муктаждыктары жана минималдуу тобокелдик менен.*

***Аннотация.** Актуальной проблемой, обсуждаемой в данной статье, является выбор и управление оптимальными источниками финансирования. Сейчас практически все наши предприятия так или иначе сталкиваются с проблемой нехватки собственных средств, использование которых поможет в дальнейшем развитии. Управление источниками финансирования любого предприятия происходит в результате своевременного предоставления финансовых ресурсов с небольшими затратами на операционные и инвестиционные нужды предприятия и с минимальным риском.*

***Abstract.** The actual issue discussed in this article is the selection and management of optimal funding sources. Now, almost all of our enterprises, in one way or another, face the problem of lack of own funds, the use of which will help in further development. The management of sources of financing of any enterprise results from the timely provision of financial resources at a low cost for the operational and investment needs of the enterprise and with minimal risk.*

***Негизги темалар:** финансылык ресурстарды башкаруу, каржылоо булактары, финансы, ишкана.*

***Основные темы:** управление финансовыми ресурсами, источники финансирования, финансы, предприятие.*

***Main topics:** management of financial resources, funding sources, finance, enterprise.*

Ишканалардын ийгиликтүү өнүгүүсүндөгү негизги ролдордун бири өнүгүүнүн тандалган багыты, узак мөөнөттүү жана кыска мөөнөттүү да. Ишкананын максаттарына жетүү механизмдин түзүү жана анын өнүгүү багыттарынын өз ара аракеттенүүсү финансылык ресурстарсыз мүмкүн эмес. Каржы чоң роль ойнойт жана экономикада маанилүү орунду ээлейт коомдун түзүмү, анткени алар рыноктук мамилелердин негизги бөлүгү болуп саналат жана өлкөнүн экономикалык жана социалдык өнүгүүсүнө олуттуу таасирин тийгизет.

Каржылоонун Кыргыз Республикасында каржы саясатынын ролу дүйнөлүк жана улуттук экономиканын тынымсыз өзгөрүшү жана реформаланышы менен дүйнөлүк финансылык кризистен чыгуунун натыйжасында, тең салмактуу жана туруктуу өсүштү колдонуу менен жогорулайт.

Демек, натыйжалуу иштеши үчүн бизнестин ар кандай тармагындагы уюмдар үчүн белгилүү бир каржылоо булактарынын болушу маанилүү. Экономика боюнча алдыңкы адистерди каржылоо булактарын аныктоону карап көрөлү.

Экономика илимдеринин доктору, профессор Омуралиева Д.К. айтымында, каржылоо булактары болуп активдерди сатып алуу жана операцияларды жүргүзүү үчүн колдонулган ресурстар саналат [3].

В.Д. Грибовдун аныктамасына ылайык, каржылоо булактары субъекттердин ресурстары катары түшүнүлөт. Накталай акча же, кененирээк айтканда, компаниянын бардык формадагы капиталын түзүү ресурстары [1].

Ошентип, ар кандай авторлор ишкананы каржылоо булактарына ар кандай аныктама беришет, бирок бул аныктамалардын бардыгын бириктирген жалпы нерсени орнотууга болот. Ошентип, ишкананын ишин каржылоо булактары уставдык, кошумча жана резервдик капитал болуп саналат [2].

Компаниянын ишмердүүлүгүн каржылоонун негизги жолдору: өзүн-өзү каржылоо, капитал рыногу аркылуу каржылоо, банктык кредиттөө, бюджеттик каржылоо, чарба жүргүзүүчү субъекттерди өз ара каржылоо. Бул ыкмалардын ар бири өзүнүн артыкчылыктары жана кемчиликтери бар.

Белгилей кетчү нерсе, ар бир уюм бул булактарды параллелдүү (бир эле учурда) колдонуп, уюмдун каржысынын жалпы көлөмүндө үлүштөрдү эң оптималдуу түрдө бөлүштүрөт. Ошондуктан, каржылоо булактарын натыйжалуу башкаруу аз эмес мааниге ээ. Бул натыйжалуулугу да маанилүү болуп саналат бул башкаруу капиталдын структурасынын көрсөткүчтөрүн чагылдырат.

Бир карыздык капиталды өз ишинде колдонууда уюм бизнестин андан ары өнүктүрүү үчүн жогорку финансылык потенциалга жана кошумча көлөмдөрдү түзүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу мүмкүн, активдерди жана иштин финансылык рентабелдуулугун жогорулатуу. Ошол эле учурда каржылык тобокелдиктерди жаратат жана банкрот болуу ыктымалдыгы [5].

Өздүк каражаттардын булактарына төмөнкүлөр кирет: уюмдун уставдык капиталы, акцияларды сатуудан түшкөн каражаттар жана чарбалык катышуучулардын үлүштүк салымдары, уюштуруучулардын каражаттарынын инвестициясы болуп саналган уставдык капиталдын каражаттары, ишканага финансылык жана чарбалык иштер.

Капитал ошондой эле формада болушу мүмкүн: уставдык капитал; үлүштүк же бөлүнбөс фонд; мыйзамдуу капитал; уставдык капитал. Демек, уставдык капитал бардык милдеттенмелердин суммасын чагылдырышы мүмкүн уюмдар инвесторлорго. [4]

Акционердик коомдордо уставдык капиталды түзүүдө кошумча каражаттардын булагы да түзүлөт - акцияларды номиналдык нарктан жогору баада сатуудан жана биринчи чыгаруу учурундагы акциялардын үстөктөрү; ошондой эле өткөн жылдардын жана отчеттук мезгилдин запастары жана бөлүштүрүлбөгөн пайдасы; мобилизациялоо да жүрүп жатат ички активдер.

Капиталдык курулуштун журушунда финансылонун кошумча булактары: белугун сатуу учурдагы активдер; юридикалык жана жеке жактардын башка төгүмдөрү, анын ичинде кайрымдуулук, кайрымдуулук салымдары, максаттуу каржылоо ж.б.

Келгиле, карыздык каражаттарды карап көрөлү. Заемдук каражаттар узак мөөнөттүү жана кыска мөөнөттүү кредиттерди камтыйт жана банктык кредиттер; башка уюмдардан алынган карыз; салык төлөөнү кийинкиге калтыруу; сатуудан түшкөн киреше башка уюмдарга баалуу кагаздар; төлөнүүчү эсептер; лизинг - ижарага мүлктү сатып алуу кийинки кайра сатып алуу менен (финансылык операция).

Ишкана өз ишинде өздүк капиталын жана өздүк каражаттарын пайдаланууда жогорку финансылык туруктуулукка ээ, бул жакшы көрүнүш. Ал эми өз ишмердүүлүгүндө өздүк капиталды жана өздүк каражаттарды гана пайдаланууда уюмдун өнүгүү темпи төмөн, ошондуктан активдерди түзүү үчүн көпчүлүк мүмкүнчүлүктөр кандайча пайдаланылбайт жана ошого жараша инвестицияланган капиталдан пайданы көбөйтүү мүмкүнчүлүгү азаят.

Адабияттар:

1. Иванюк И.В. Ишканалардын финансылык ресурстарын башкарууга системалуу мамиле. Финансылык бюллетень. 2016. № 1.С. 36.
2. Гурфова С.А., Богатырева Д.А. Уюмдардын өздүк финансылык ресурстарын башкаруу // Коомдук илимдер. 2016. № 1 (11). 49-бб.
3. Костюченков К.С. Заманбап ишкананын финансылык ресурстарын башкарууга болгон мамиле. Жыйнакта: Саясат, билим берүү, экономика жана укук коомдун социалдык системасында: жаңы чакырыктар жана перспективалар 2-Эл аралык студенттик илимий-практикалык конференциянын материалдары. 2017. 136.
4. Новичкова О.В. Уюмдун финансылык ресурстарын эффективдүү башкаруу. Жыйнакта: Бухгалтердик эсеп, анализ, аудит жана салык салуу: көйгөйлөр жана перспективалар. III Буткул россиялык макалалар жыйнагы илимий-практикалык конференция. 2015. 109б.
5. Терехова Д.Ю. Финансылык ресурстарды эффективдүү башкаруу ишти туптамырынан бери жакшыртуунун зарыл шарты катары. Жыйнакта: Экономиканы өнүктүрүүнүн теориясы менен практикасынын актуалдуу проблемалары.